

ANNORLUNDA VARJE DAG – EN UTREDNING OM ROMERS ERFARENHET AV DISKRIMINERING

UTREDNINGENS BAKGRUND OCH SYFTE

Utredningens syfte var att öka kunskaperna om den diskriminering romer utsätts för och få jämförbara uppgifter om deras diskrimineringserfarenheter jämfört med andra etniska minoritetsgruppers erfarenheter i Finland. Av denna orsak är en del av frågorna desamma som i den EU-MIDIS-undersökning som Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) låtit utföra om diskrimineringserfarenheterna hos ryskspråkiga och personer av somaliskt ursprung i Finland. Med hjälp av en starkare baskunskap är det möjligt att mer effektivt ingripa i diskrimineringen av romer och främja deras ställning på ett mer omfattande sätt än tidigare.

Boendet valdes till ett tema för undersökningen eftersom det är det är i boendefrågor romer oftast kontakter minoritetsombudsmannen. Därutöver förekommer det även vissa särdrag inom den romska kulturen som gäller boendet och som är utmanande i ombudsmannens arbete.

I utredningen kartläggs också romernas diskrimineringserfarenheter i arbetslivet. Inom detta område har minoritetsombudsmannen inte behörighet att övervaka förbudet mot etnisk diskriminering, men med hjälp av den starkare kunskapsbas som utredningen erbjuder kan ombudsmannen mer effektivt främja likabehandling även i arbetslivet.

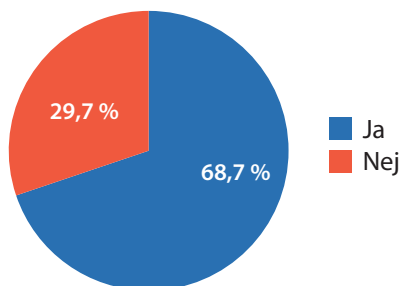
Det tredje temat behandlar romernas inbördes relationer. Målet var att dels ge riktlinjer för minoritetsombudsmannens verksamhet i korsdraget mellan individens grundläggande rättigheter och romernas rättigheter att upprätthålla och utveckla sitt eget språk och sin kultur.

I intervjun deltog sammanlagt 249 romer, av vilka 61 procent (n=152) var kvinnor och 39 procent (n=97) män. Fördelningen enligt åldersgrupp bland de intervjuade var tämligen jämn. Antalet personer som

deltog i undersökningen var störst i åldersgrupperna 25–34 år (n=68) och 35–44 år (n=49), medan det var minst i åldersgruppen över 64 år (n=16). På basis av utbildningsbakgrund fördelade sig deltagarna så att 57,3 procent (n=142) hade högst grundskoleutbildning, medan 33,1 procent (n=82) hade utbildning på andra stadiet och 9,6 procent högskoleexamen.

DISKRIMINERINGSERFARENHETER OCH MEDVETENHETEN OM RÄTTIGHETER

Bland de romer som deltog i utredningen (n=249) berättade sammanlagt 68,7 procent att de upplevt diskriminering inom något livsområde under det senaste året. En stor del av diskrimineringserfarenheterna inträffar i vardagssituationer, t.ex. i butiken eller på servicestationer. Deltagarna upplevde det som förnedrande att butikspersonalen eller väktare följer dem medan de gör sina uppköp.

Figur 1. Har du upplevt diskriminering på en eller flera grunder under det senaste året? (n=249)

Romer har mer erfarenheter av diskriminering än personer med somalisk bakgrund eller ryskspråkiga personer. Enligt EU-MIDIS-undersökningen hade 47 procent av de personer med somalisk bakgrund i Finland som deltog i undersökningen (n=484) upplevt diskriminering under det senaste året. Motsvarande

siffran bland ryskspråkiga som är bosatta i Finland (n=562) var 27 procent.¹

Enligt samma undersökning var diskrimineringserfarenheterna störst hos romer i Tjeckien (64 %), personer med afrikansk bakgrund på Malta (63 %) samt romer i Ungern (62 %), Polen (59 %) och Grekland (55%).

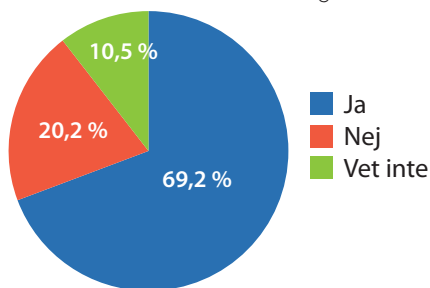
"På den lokala bensinstationen måste romer betala på förhand, medan kunder som hör till majoritetsbefolkningen kan betala efter att de tankat."

romsk man, 49 år

"Jag märker dagligen när jag är på uppköp att väktarna börjar följa efter mig. Jag vågar inte röra en produkt om jag inte är säker på att jag ska köpa den. Numera handlar jag alltid i en viss butik, eftersom man där känner mig och jag får göra mina uppköp i fred."

romsk kvinna, 32 år

Romerna i Finland har en stark tilltro till att de känner till sina rättigheter i diskriminerings-situationer. Av de personer som deltog i undersökningen (n=247) ansåg 69,2 procent att de känner till sina rättigheter om de utsätts för diskriminering eller trakasserier.

Figur 2. Känner du till dina rättigheter om du utsätts för diskriminering eller trakasserier? (n=247)

Romernas svar är enhetliga med resultaten från Eurobarometern i Finland. I Eurobarometern 2012 ansåg 71 procent av de svarspersoner som var bosatta i

Finland (n=1017) att de känner till sina rättigheter om de utsätts för diskriminering eller trakasserier. I EU-länderna kände i genomsnitt 37 procent av svarspersonerna till sina rättigheter i diskriminerings-situationer.²

Av de intervjuade (n=245) kände 55,8 procent till åtminstone en institution eller en aktör som tillhandahåller råd och hjälp till diskrimineringsoffer i Finland. Medvetenheten har ett samband med den intervjuades utbildningsnivå. Av dem som har grundskolan som högsta utbildning svarade 46,4 procent jakande på frågan. Bland dem som hade genomgått utbildning på andra stadiet var motsvarande siffror 63,4 procent och bland personer med högskoleutbildning 91,7 procent.

Förslag till åtgärder för att ingripa i diskriminering i vardagen:

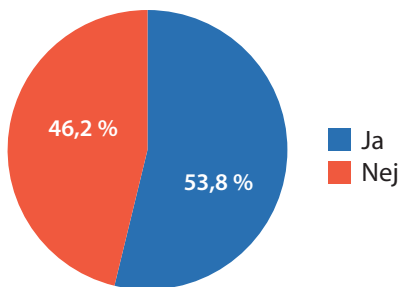
- Ett ökat samarbete mellan romska organisationer och de viktigaste dagligvaruhandelskedjorna för att förbättra det ömsesidiga förtroendet
- Lokala möten mellan köpmän och romer i regionen för att minska fördomar
- Dialog mellan de romska organisationerna och bevakningsföretagen
- Ökad information och utbildning om förbudet mot etnisk profilering och dess betydelse
- Utbildning om diskrimineringsförbudet för aktörer inom handeln och bevakningsföretag.

ARBETSLIVET

Av de intervjuade (n=70) hade 53,8 procent upplevt diskriminering i samband med att de sökt arbete under de senaste fem åren. I EU-MIDIS-undersökningen var motsvarande siffror 41 procent för personer med somalisk bakgrund (n=484) och 25 procent för ryskspråkiga personer (n=562).

¹ European Union Agency for Fundamental Rights (2009) "European Union Minorities and Discrimination Survey - Main Results Report". Tillgänglig på: http://www.fra.europa.eu/sites/default/files/ra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (26.2.2014)

² Europeiska kommissionen (2012): Eurobarometer - Diskriminering i EU 2012. Tillgänglig på: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact_fi_sv.pdf (26.2.2014).

Figur 3. Har du upplevt diskriminering i samband med att du sökt arbete under de senaste fem åren? (n=130)

"Jag ringde numret i en platsannons. När jag meddelat mitt namn, av vilket man kan sluta sig till att jag är rom, fick jag höra att man inte längre söker en arbetstagare till platsen. När jag efter en stund ringde samma ställe under ett annat namn, var platsen fortfarande öppen."
romsk kvinna, 28 år

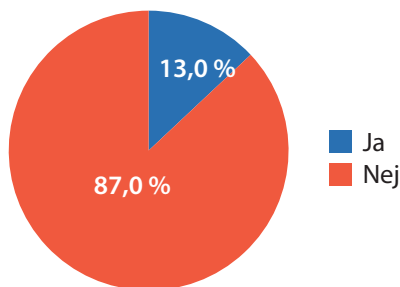
"Jag sökte arbete i en lokal matbutik. I telefon verkade arbetsgivaren mycket intresserad och berättade att de har bråttom med att hitta en ny arbetstagare. Då jag skickade mina uppgifter per e-post meddelade man att platsen redan hade fyllts. Jag frågade köpmannen om orsaken och fick svaret att de inte kan anställa mig för att jag är rom."

romsk man, 21 år

Enligt resultaten är unga romer oftare i arbetslivet än äldre romer. En förklarande faktor är att unga har en högre utbildningsnivå och genom detta en bättre ställning på arbetsmarknaden. Detta undanröjer likväl inte diskrimineringserfarenheterna, som är vanligare hos unga romer än äldre romer då de söker jobb.

En förbättring av romernas ställning på arbetsmarknaden försvåras av majoritetsbefolkningens fördomar och diskriminering och dessutom av att romerna har en sämre utbildningsnivå än majoritetsbefolkningen. Dessutom är den romska klädseln också en utmaning i arbetslivet. Vi måste främja en större variation i arbetsklädseln i samarbete med arbetsgivarna, men samtidigt bör man inom den romska gemenskapen föra en inbördes diskussion om hur den romska klädseln och arbetslivet kan samordnas.

Av de romer som upplevt diskriminering i samband med arbetsökning (n=69) hade inalles 87 procent inte anmält åt någon om diskrimineringen.

Figur 4. Gjorde du eller någon annan en anmälan om den arbetsdiskriminering du utsattes för? (n=69)

De få personer som gjorde en anmälan, anmälde saken till polisen, någon icke-statlig organisation, minoritetsombudsmannens byrå eller ett fackförbund. Det bör beaktas att ingen anmälde saken till arbetarskyddsmyndigheten vid det lokala regionförvaltningsverket, trots att övervakningen av diskriminering i arbetslivet uttryckligen hör till regionförvaltningsverken.

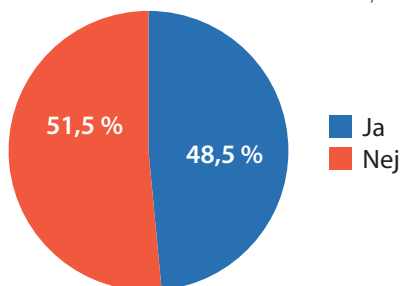
Förslag till åtgärder för att främja romernas ställning på arbetsmarknaden:

- Gemensamma lokala möten mellan arbetsgivare och romer för att minska fördomar och förbättra det ömsesidiga förtroendet
- Utveckla en modell för mentorskap mellan majoritetsbefolkningen och romerna i syfte att förbättra sysselsättningen
- Dialog med arbetsgivarna för att främja möjlighet till mer mångfald bland arbetskläderna och möjligheterna att kombinera arbetskläderna med den romska klädseln
- Diskussion inom den romska gemenskapen om konflikter som uppstår till följd av den romska klädseln och arbetslivet
- Diskussioner med arbetsgivare i syfte att öka öppenheten vid rekrytering
- Riktad information för att sänka tröskeln för att anmäla arbetsdiskriminering

- Riktade åtgärder för att förbättra romernas kunskaper i att söka arbete
- Utvecklande av arbetsgivarbaserade utbildningsmöjligheter för romer som stöd för deras sysselsättning
- Utvecklande av mentorskap för att förbättra romernas utbildningsnivå
- Ökande av kunskaperna om de grundläggande rättigheterna bland romerna

BOENDE

Av de intervjuade (n=248) hade 68,5 procent försökt hyra eller köpa bostad under de senaste fem åren. Av de personer som varit aktiva på bostadsmarknaden (n=169) hade inemot hälften, 48,5 procent, upplevt diskriminering på grund av etniskt ursprung då de sökt en med statligt stöd finansierad hyresbostad, dvs. oftast kommunens eller stadens hyresbostad.

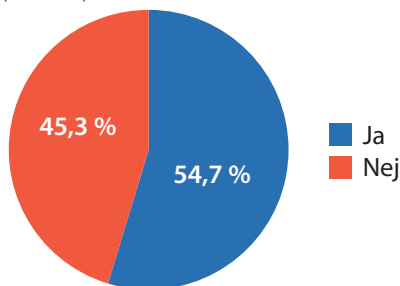

Figur 5. Anser du att du blivit diskriminerad på grund av etniskt ursprung under de senaste fem åren då du försökt hyra en bostad via kommunens eller stadens bostadsbyrå? (%) (n=169).

"Vi har stött på synnerligen omfattande diskriminering från myndigheternas sida. Stadens bostadsbyrå går inte med på att hyra bostäder till romer. Om de erbjuder en bostad, är den ofta i samma hus där det bor andra romer, då det av kulturella skäl inte är möjligt att flytta in i bostaden. Om man på grund av detta är tvungen att tacka nej till bostaden, erbjuds ingen annan eftersom man har av sagt sig den första bostaden."

romsk kvinna, 33 år

Romer anmäler ytterst sällan diskrimineringserfarenheter till minoritetsombudsmannen i samband med utbudet av fritt finansierade hyresbostäder, men utifrån de svar som fåtts i samband med utredningsarbetet är diskrimineringen på den s.k. privata bostadsmarknaden till och med större än vid ansökan om en hyresbostad hos kommunen eller staden. Mer än hälften, dvs. 54,7 procent av de intervjuade (n=170) anser sig ha blivit diskriminerade på grund av etniskt ursprung då de har försökt hyra eller köpa en bostad på den privata bostadsmarknaden.

Figur 6. Anser du att du blivit diskriminerad på grund av etniskt ursprung under de senaste fem åren då du försökt hyra eller köpa en bostad på den privata bostadsmarknaden? (%) (n=170)

"Jag och min sambo försökte hyra en bostad. Utifrån en annons ringde vi hyresvärdan, som i telefon frågade om vårt sysselsättningsläge och våra kreditupplysningar. I telefon var hyresvärdan i princip redo att ge oss bostaden. Vi åkte för att titta på bostaden, men när hyresvärdan såg att vi är romer, ville han inte hyra bostaden åt oss eftersom vi enligt honom utgör en placeringsrisk."

romsk man, 24 år

Romer har klart mera diskrimineringserfarenheter som gäller boende än personer med somalisk bakgrund eller ryskspråkiga personer som bor i Finland. Enligt EU-MIDIS-undersökningen upplevde 22 procent av de personer med somalisk bakgrund (n=484) och 11 procent av de ryskspråkiga (n=562) som under de senaste fem åren sökt bostad i Finland att bostadsbyråer eller privata hyresvärdar diskriminerat dem på grund av etniskt ursprung.

I många EU-länder upplevde romer mindre diskriminering i anslutning till boende än i Finland. Enligt

EU-MIDIS-undersökningen hade t.ex. 29 procent av romerna i Ungern och 34 procent av romerna i Grekland stött på diskriminering i anslutning till boende. Den stora andelen diskrimineringserfarenheter hos romer i Finland förklaras åtminstone delvis av att de är väl medvetna om sina rättigheter. En annan förklarande faktor kan vara att i Finland är romernas boende inte segregerat, utan de bor i samma områden och agerar på samma bostadsmarknad som majoritetsbefolkningen.

Enligt resultaten anmäler romerna diskriminering som de utsatts för på den offentliga hyresbostadsmarknaden oftare än diskriminering på den privata bostadsmarknaden. Av dem som upplevt diskriminering då de ansökt om kommunens eller stadens hyresbostäder hade 44,4 procent gjort en anmälan. I de flesta fallen gjorde man en anmälan till minoritetsombudsmannen.

Endast 15,1 procent gjorde en anmälan om diskriminering på den fritt finansierade hyresbostadsmarknaden. Inmot hälften (49,4 %) ansåg att det var onödigt att göra en anmälan. Den näst vanligaste orsaken var bristen på information (24,1 %).

Många romer och privata hyresvärdar verkar leva i den uppfattningen att förbudet mot etnisk diskriminering inte gäller uthyrning av fritt finansierade bostäder. Detta stämmer inte., Den som söker bostad får inte förbigås på diskriminerande grunder. Enligt lagen om likabehandling gäller förbudet mot diskriminering utöver myndighetsverksamhet även företagsverksamhet och privatpersoners uthyrning av placeringsbostäder.

På basis av minoritetsombudsmannens arbete med kunder kan alla negativa erfarenheter som romer har av bostadshyrning inte betraktas som diskriminering som förbjuds i lagen om likabehandling. Dels är svårigheterna att få bostad förknippade med den sökandes boendehistoria och ekonomiska och sociala problem, dels beror de på den allmänt svåra situationen på bostadsmarknaden. I vissa fall motsvarar utbudet på hyresbostäder inte kraven i den romska kulturen eller så begränsar de förfaranden i anslutning till flyttillstånd och väjningsplikt som iaktas av vissa romer boendet för andra romer och orsakar överraskande behov av att byta bostad eller flytta från orten.

I kommunerna behövs ett mer helhetsbetonat ingripande. De olika förvaltningsområdena måste bilda ett nätverk till stöd för romer som lider av följderna av diskriminering och utanförskap. En ond cirkel kan inte förebyggas eller brytas enbart genom åtgärder av kommunernas bostadsbyråer eller bostadsuthyrningsbolag. Man måste dessutom utnyttja det kunnande som social-, undervisnings- och hälsovårdsmyndigheterna, småbarnsfostran, skuldrådgivningen och missbrukarvården har och det samarbete dessa bedriver. Även en bedömning av behovet av barnskydd kan ibland vara motiverad. I vissa fall kan en barnfamilj t.o.m. få subjektiv rätt till bostad eller rätt till bättre bostadsförhållanden. I fall där situationen är förknippad med inbördes konflikter och hot om våld mellan romer krävs det att de kommunala myndigheterna, den lokala romska gemenskapen, skyddshem och polisen samarbetar sinsemellan.

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER FÖR ATT MINSKA DISKRIMINERING OCH MARGINALISERING I SAMBAND MED ROMERNAS BOENDE

Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet (ARA)

- Precisering av instruktionerna till kommuner och ägarna av hyresbostäder som byggts med statligt stöd
- Större öppenhet och insyn i valet av boende
- Utredning av hur den övervakning av valet av boende som sköts av kommunerna fungerar
- Utredning av följderna av bolagiseringen av bostadsuthyrningen i kommunerna

Kommunerna och de lokala myndigheterna

- Genomförande av åtgärderna i det politiska programmet för romerna i Finland i samarbete med romerna på det lokala planet
- Effektiv övervakning av valet av boende
- Främjande av likabehandling samt likabehandlingsplanering
- Iakttagande av principerna för god förvaltning i kundarbetet

- Yrkesövergripande samarbete mellan tjäns-temän som företräder olika förvaltningsgrenar och ett helhetsbetonat ingripande i situationen för romska familjer som befinner sig i en svår ställning
- Inrättande av lokala och regionala romska arbetsgrupper
- Införande av så kallade sociala disponenter
- Principen om barnets bästa skall styra myndighetsverksamheten
- Införande och främjande av förlikning i grannvister, inbördes oenigheter mellan romer samt konflikter mellan romer och myndigheter
- Stärkande av skyddshemmens och polisens roll i inbördes konflikter mellan romer

Tillhandahållare av fritt finansierade hyresbostäder

- Ökad information om giltigheten av diskrimineringsförbudet inom företagsverksamheten och uthyrningen av placeringsbostäder som ägs av privatpersoner.

Delegationen för romska ärenden

- Fortsatt förankring av det politiska programmet för romerna i Finland
- Upprätthållande av diskussionen om frågor som är känsliga för romer
- Riktande av resurser till romska organisationer inom områden som gäller bl.a. projektkunskande

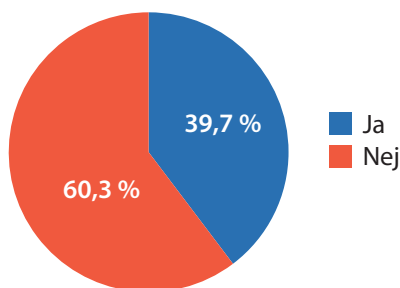
Romerna på lokal nivå

- Goda kundrelationer i processen för bostadssökning
- Förebyggande av inbördes konflikter och ibruktagande av ett förlikningsförfarande
- Begäran om utredning av sådana beslut om val av boende som upplevts vara lagstridiga och gäller hyresbostäder som finansieras med statligt stöd
- Identifiering av och anmälan om diskriminering till polisen, minoritetsombudsmannen eller diskrimineringsnämnden

- Lokalt samarbete och påverkan samt mer organiserad verksamhet
- Inbördes ideologisk diskussion om känsliga frågor
- Genomförande av det politiska programmet för romerna i Finland på lokal nivå

ROMERNAS INBÖRDES RELATIONER

Av de intervjuade (n=234) hade sammanlagt 39,7 procent under de senaste fem åren antingen själv iakttagit eller stött på sådana seder i den romska kulturen som medförde olägenheter för personen i fråga eller hans eller hennes familj.

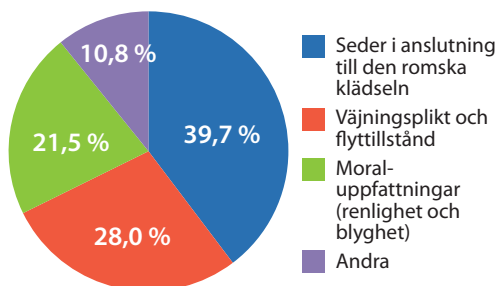

Figur 7. Har du under de senaste fem åren iakttagit eller stött på sådana seder i den romska kulturen som har medfört olägenhet för dig eller din familj? (n=234)

Enligt minoritetsombudsmannen är det i princip klart att s.k. flyttillståndspraxis och väjningsplikt som följs av en del romer kränker individens rättigheter. Men, en annan princip är att, enligt grundlagen, ska den offentliga makten beakta särdragen i den romska kulturen så långt det är möjligt. T.ex. ska särdragen i den romska kulturen beaktas vid tillhandahållandet av hyresbostäder som stöds med statliga medel om detta är möjligt.

Det bör beaktas att myndigheterna med stöd av lagen om likabehandling är förpliktade att i sin egen verksamhet målmedvetet och systematiskt främja likabehandling i den omfattning som arten av varje myndighets verksamhet kräver. Sålunda ska myndigheterna att beakta önskemålen i den romska kulturen eftersträvas på ett systematiskt sätt.

Gemensamt för de seder som nämndes som störande är att följandet av dem accentuerar gruppens enighet och medlemmarnas känsla av samhörighet. Detta är den romska gemenskapens styrka, men samtidigt orsaken till att individens rättigheter enligt vissa har en sekundär roll. De seder som medför problem med tanke på individens rättigheter har utvecklats under historiens gång och har i tiden varit relevanta. Nu förtiden styr de fortfarande vissa romers agerande och beteende och leder dessutom till att en del av den romska minoriteten kräver att även andra i minoriteten måste följa dessa seder.

Figur 8. Vilka seder i den romska kulturen har medfört olägenheter för dig eller din familj? (n=234)

"Min dotter slutade klä sig i den traditionella dräkten för ett par år sedan. Beslutet godtogs inte av den romska gemenskapen och jag blir ständigt kontaktad med frågor kring detta. Min dotter betraktas som en avfälling och har uteslutits ur gemenskapen."

romsk kvinna, 56 år

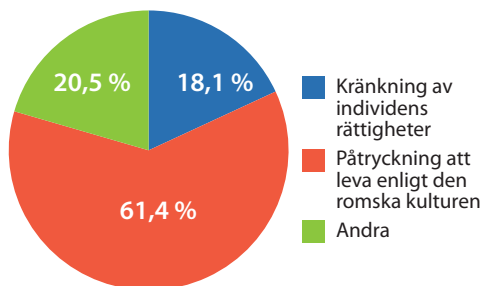
"Jag har varit tvungen att undvika andra romer och vissa orter på grund av släkthet."

romsk kvinna, 52 år

"Jag har varit tvungen att följa vissa renlighetsregler, och enligt dem kan jag exempelvis inte använda samma wc som äldre romer. Det är också besvärligt att jogga på offentliga platser eller besöka simhallar, eftersom man noggrant måste kontrollera att det inte finns andra romer på platsen."

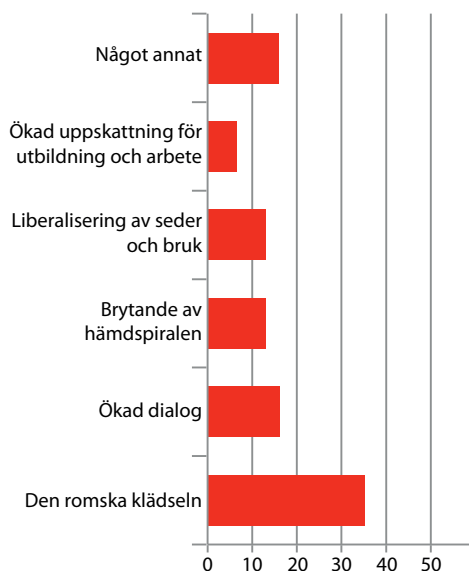
romsk kvinna, 34 år

Av de intervjuade (n=229) ansåg sammanlagt 36,2 procent (n=83) att beslutsfattandet i den romska gemenskapen är förknippat med ofördelaktiga drag. Svaren kan klassificeras i två grupper utifrån svaren om menliga element i beslutsfattandet: förbiseende av individens rättigheter och trycket att leva enligt den romska kulturen.

Figur 9. Hurudana ofördelaktiga drag påverkar beslutsfattandet? (n=83)

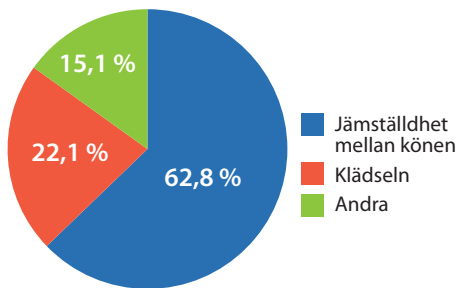
Av de intervjuade (n=237) nämnde sammanlagt 77,6 procent (n=184) åtminstone ett drag i den romska kulturen som han eller hon skulle vilja ändra på. Skillnaderna i viljan till ändring var stor mellan de olika åldersgrupperna: de yngsta uttryckte minst vilja till förändring, medan de äldsta var mest villiga till ändringar. Sammanlagt 67,5 procent av de unga romerna (16–24 år) och t.o.m. 85,7 procent av de romer som fyllt 64 år var villiga att göra vissa ändringar i den romska kulturen.

Figur 10. Vad skulle du ändra på i den romska kulturen? (n=184)

Av de intervjuade (n=228) ansåg sammanlagt 37,7 procent (n=86) att kvinnans ställning i den romska gemenskapen inte är förknippad med någon särskild problematik. Skillnaden mellan kvinnor och män var inte betydande, och inte heller de intervjuades ålder påverkade svaret i någon större utsträckning. Utbildningsnivån påverkade synpunkterna i viss mån. Av dem som har grundskola som högsta utbildning ansåg en dryg tredjedel (34,9 %) att kvinnans ställning är förknippad med problem. Bland dem som avlagt högskoleexamen var motsvarande siffra 50,0 procent.

Merparten av dem som ansåg att kvinnans ställning i den romska gemenskapen är förknippad med särskilda problem (n=86) ansåg i regel att problemen beror på bristande jämställdhet mellan könen. Inalles 62,8 procent (n=54) nämnde jämställdheten mellan könen och de romska kvinnornas underordnade ställning i förhållande till mannen. Sammanlagt 22,1 procent (n=19) ansåg att den romska klädseln utgör ett problem, medan sex personer nämnde andra faktorer, t.ex. idkande av idrott och motion samt andra saker som hänför sig till blyghet.

Figur 11. Huruvida är problemen i anslutning till kvinnans ställning i den romska kulturen? (n=86)

"I krissituationer ligger kvinnan illa till. Skilsmässa är ett exempel på detta. Kvinnan vågar inte utmana mannen på grund av att hon inte vill orsaka fara för sin släkt och sina närstående."

romsk kvinna, 29 år

"Det beror mycket på släkten och familjen. I en del familjer är kvinnans roll myck-

et gammalmodig och kvinnans ställning svag och dessutom respekteras de inte. I andra familjer är kvinnan och mannen jämställda. Männen fattar besluten. Kvinnans ställning är låg, om mannen vill det. Detta beror dock mycket på mannen."

romsk kvinna, 33 år

"Jämställdheten mellan könen iaktas inte. Mannen är familjöverhuvud och kvinnans beslutanderätt är bristfällig. Detta gäller även de unga. Pojkarna bestämmer över flickorna."

romsk man, 41 år

RIKTLINJER FÖR VERKSAMHETEN

Vi har nu för första gången tillgång till mer konkreta uppgifter, inte endast uppskattningar, om den diskriminering som romer utsätts för i Finland. Vi har en mer detaljerad bild av i vilken utsträckning och i hurdana vardagssituationer romerna stöter på diskriminering.

Resultaten av utredningen gör oss medvetna om omfattningen av den samhälleliga orättvisa som diskrimineringen av romer innebär.

Resultaten av utredningarna borde också uppmuntra romerna att föra en öppen dialog om seder som kränker individens rättigheter och behovet att ändra dessa.

Likabehandlingen av romer och deras ställning i samhället förbättras inte enbart genom att man effektiviserar arbetet för att bekämpa diskriminering. Stödandet av samarbetet mellan de kommunala myndigheterna i frågor som gäller romer samt byggande av verksamhetsmodeller i syfte att förebygga problem intar en central roll i denna fråga. Utöver detta behövs det aktiva åtgärder för att förbättra det inbördes förtroendet mellan romerna och majoritetsbefolkningen inom olika livsområden. Det är dock lika viktigt att stödja den romska gemenskapen när det gäller att garantera individens rättigheter.